

บทที่ 6

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาเรื่องการต่อรองในการเข้าถึงทรัพยากรของชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่รอยต่อระหว่างอุทยานแห่งชาติเขาสะเมอ – เขาวง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน มีวัตถุประสงค์สำคัญที่มุ่งเน้นการศึกษาศักยภาพ และการเสนอแนวทางและกระบวนการต่อรองของชุมชนในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่หวงห้ามและคุ้มครองจากภาครัฐ ประเภท ป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ เขตจัดการต้นน้ำ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ที่เหมาะสมเชิงอนุรักษ์ และยอมรับได้ ทั้งจากชุมชนและภาครัฐ โดยใช้แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับ ทฤษฎีการเข้าถึง แนวคิดด้านการจัดการความขัดแย้งระหว่างชุมชน รัฐ และองค์กรเอกชน ด้านการใช้วาทกรรมในการต่อรอง ด้านวัฒนธรรมชุมชน และด้านการใช้พื้นที่ทางสังคม เป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ สรุปผล และอภิปรายผลการศึกษาในเรื่องต่างๆ ต่อไปนี้

6.1.1 ประวัติความเป็นมาชุมชน

(1) สภาพทั่วไปทางภูมิศาสตร์กายภาพของพื้นที่ศึกษา

สภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่อยู่ในเขตรอยต่อของจังหวัดระยอง และจังหวัดจันทบุรี ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นลอนลูกคลื่น แต่ไม่สูงมากนัก และห่างจากชายฝั่งทะเลเพียงเล็กน้อย อีกทั้งยังใกล้กับแหล่งศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ ทำให้เอื้อต่อการตั้งถิ่นฐาน ทำมาหากินของชุมชน อีกทั้งมีภูมิอากาศ โดยเฉพาะ ปริมาณน้ำฝน อุณหภูมิ และดินที่มีความเหมาะสม สำหรับการปลูกพืชเศรษฐกิจ ประเภท สวนไม้ผล สวนยางพารา และพืชไร่ประเภท มันสำปะหลัง แต่เรื่องของปริมาณน้ำฝนก็ยังคงเป็นปัญหาอยู่มากในการทำการเกษตรฤดูแล้ง ชุมชนจำเป็นต้องพึ่งพาตนเองในการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรในฤดูแล้ง ประกอบกับปริมาณน้ำบาดาลที่พบส่วนใหญ่อยู่ในชั้นหินแข็ง ไม่เพียงพอต่อการผลิตทางการเกษตร แต่เพียงพอเฉพาะการอุปโภค และบริโภคเท่านั้น นอกจากนี้สภาพของดินยังคงมีความอุดมสมบูรณ์ เพราะอยู่ในเขตป่าดงดิบ หรือป่าฝนเขตร้อน ทำให้ไม่มีปัญหาในการลงทุนด้านการจัดการอนุรักษ์ที่ดินมากนัก แต่ต้องมีการระมัดระวังในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรให้เหมาะสมเชิงอนุรักษ์

ส่วนในกรณีเรื่องของสัตว์ป่าที่พบว่า มีชุกชุมรวมทั้งช้าง และมีอาหารมากพอเพียงก็เพราะการถอยร่นเข้าไปอยู่ในเขตป่าหวงห้าม และคุ้มครองของภาครัฐ หลังจากที่ป่าแหล่งอาศัยเดิม

ถูกบุกรุกโดยชุมชน เปิดพื้นที่ทำเกษตรกรรมเป็นสำคัญ สภาพทางกายภาพของพื้นที่ศึกษาในภาพรวมดังกล่าวยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่ จึงน่าจะเป็นเหตุผลสำคัญให้ภาครัฐ ประกาศเขตหวงห้ามคุ้มครองทับซ้อน 3 ประเภทในพื้นที่นี้ โดยเฉพาะชุมชนบ้านเขาพัง น้ำกร่อยของจังหวัดระยอง และชุมชนบ้านพวาของจังหวัดจันทบุรี รวม 3 ชุมชนที่จัดได้ว่าประสบกับวิกฤต ในปัญหาพื้นที่ทับซ้อนถึง 3 ประเภท ในขณะที่บ้านเนินจำปา จังหวัดจันทบุรีมีพื้นที่ทับซ้อนเพียงประเภทเดียวคือ ป่าสงวนแห่งชาติ ประกอบกับทำเลที่ตั้งของชุมชนยังอยู่ห่างจากแหล่งที่มีสัตว์ป่าชุกชุม ซึ่งนับได้ว่าช่วยให้ห่างไกลจากการคุกคาม และรुक้าของช้าง และสัตว์ป่าอื่นๆ ที่เข้ามาทำลายพืชผลเกษตรของชุมชน จึงไม่ส่งผลให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภาครัฐ และชุมชนเกี่ยวกับการทำลายชีวิตของสัตว์ป่าหรือ การทำลายพืชผลแต่อย่างใด

(2) ประวัติความเป็นมาของชุมชน

ประชากรในชุมชนตัวอย่างศึกษาส่วนใหญ่เป็นคนไทยในภูมิภาคเดียวกัน จะมีประชากรที่มาจากภาคกลาง (อาทิ นครปฐม ปทุมธานี และกรุงเทพฯ) ในชุมชนบ้านเขาพัง จังหวัดระยอง ที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์คือ ส่วยหรือเขมร (ชาวบ้านนิยมเรียกตัวเองว่ากวย)จะพบในชุมชนบ้านพวา จังหวัดจันทบุรี ที่อพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรืออีสาน (อาทิ จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดศรีสะเกษ) แต่ไม่ว่าจะเป็นคนไทยหรือส่วย ต่างก็นิยมใช้ภาษาถิ่นในการสื่อสารกันในห้องถิ่น ทั้ง 4 ชุมชนมีขนาดค่อนข้างใหญ่เฉลี่ย 207 ครัวเรือน มีประชากร/ชุมชนเฉลี่ย 749 คน ส่วนรายได้เฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี ของแต่ละชุมชนประมาณ 24,300บาท/ปี นับว่าอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างต่ำ โดยที่ประชากรชุมชนบ้านน้ำกร่อย จังหวัดระยอง นับว่ามีฐานะดีที่สุดเฉลี่ย 30,000บาท/ครัวเรือน/ปี ทำอาชีพหลักประเภทสวนยางพาราและไม้ผล และในทางตรงกันข้ามคือประชากรชุมชนบ้านพวา จังหวัดจันทบุรีที่เป็นส่วยหรือกวย นับว่ามีฐานะยากจนมากที่สุด หรือมีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนละประมาณ 15,000 บาท/ปี ข้อดีของชุมชนนี้ส่งผลโดยตรงต่อการขาดอำนาจในการต่อรองเพื่อใช้ประโยชน์ทรัพยากรในพื้นที่ แต่จะใช้แรงแลกเปลี่ยน หรือ เป็นแรงงานรับจ้างทั้งในและนอกการเกษตร ในขณะที่ชุมชนที่มีฐานะดี มีความได้เปรียบยอมมีอิทธิพลและอำนาจในการต่อรองเพื่อเข้าถึงการใช้ประโยชน์ทรัพยากร ทั้งนี้เพราะมีความพร้อมไม่ว่าจะเป็นทุน ความรู้และเทคโนโลยี เป็นต้น

นอกจากนั้น ผลกระทบจากกฎหมายที่มีการประกาศเขตหวงห้าม และคุ้มครองทับซ้อนก็ทำให้การต่อรองในการเข้าถึงทรัพยากรถูกจำกัด แต่ความเดือดร้อนของคนส่วนใหญ่ก็พอที่จะทำให้ชุมชนสามารถต่อรอง ให้ทางภาครัฐเห็นใจและลดหย่อนความเข้มงวดของกฎหมายลงได้บ้าง

6.1.2 การเปลี่ยนแปลงระบบการจัดการทรัพยากร และผลกระทบต่อชุมชน

ในช่วง 10 ปี (พ.ศ. 2507 - 2517) แรกของการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าบ้านนา – ทุ่งควายกิน ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดระยอง และจังหวัดจันทบุรีก็ได้รับผลกระทบจากกฎหมาย เช่นเดียวกัน แต่ 4 ชุมชนก็พยายามต่อรองด้วยแนวทางที่หลากหลาย แต่ไม่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็น การเข้าถึงทรัพยากรที่ผิดกฎหมาย โดยการใช้แนวทางการเจรจาในการต่อรอง ของกำนัน และผู้ใหญ่บ้าน ใช้อิทธิพลของนายทุน ทำให้เกิดปัญหาของการใช้ประโยชน์ที่ดินผิดประเภท จากการที่ส่งเสริมให้มีการปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น เพื่อฟื้นฟูป่าต้นน้ำ เปลี่ยนแปลงเป็นไร่มันสำปะหลัง ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภาครัฐและชาวบ้านในชุมชน โดยสองชุมชนในจังหวัดจันทบุรี คือบ้านพวา และบ้านเนินจำปายู่มาก่อนการประกาศเขตฯ จึงได้รับผลกระทบโดยตรง และได้รับความเดือดร้อนเป็นอันมาก ในขณะที่ชุมชนที่อยู่ในจังหวัดระยอง ชุมชนบ้านน้ำกร่อย และบ้านเขาพังเข้ามาตั้งถิ่นฐานภายหลังการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติ ได้รับผลกระทบน้อยกว่า เพราะหลายกฎเกณฑ์คืออยู่แล้ว จึงพยายามดำเนินกิจกรรมให้อยู่ในกฎเกณฑ์ได้มากกว่า แต่การที่รัฐไม่ยอมรับการอยู่อาศัยมาก่อนการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติของ 2 ชุมชนจึงทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งจากการที่ชุมชนดังกล่าว ไม่ให้ความร่วมมือ ขณะเดียวกันภาครัฐก็ไม่ได้ให้ข้อมูล และประชาสัมพันธ์ให้ชัดเจนเกี่ยวกับ หลักเกณฑ์ การเข้าไปทำมาหากิน อยู่อาศัยในพื้นที่หวงห้าม และคุ้มครอง และรัฐเองก็ยังอนุโลมให้ตัดไม้ เก็บหาของป่าในเขตหวงห้ามและคุ้มครอง ซึ่งเป็นการขัดต่อกฎหมาย เหตุการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า รัฐมีอำนาจที่จะพิจารณากำหนดกฎเกณฑ์หรือกิจกรรมให้ชาวบ้านตามที่เห็นควรได้

อย่างไรก็ดี ทำให้ชาวบ้านหมดความสนใจที่จะปฏิบัติตามกฎ หรือร่วมมือใดๆ และพร้อมที่จะเข้าถึงทรัพยากรต่อไป นั่นก็หมายความว่า นโยบายและเป้าหมายที่สำคัญ ของรัฐด้านการอนุรักษ์พื้นที่ และระบบนิเวศป่าต้นน้ำลำธาร ก็ไม่ได้รับการตอบสนองจากประชากรที่มีส่วนร่วมโดยตรง

ในช่วงที่สอง ถัดมาอีก 17 ปี (พ.ศ. 2517- 2534) หรือช่วงที่มีการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเขาชะเมา – เขาวง มีชุมชนเพียง 3 บ้าน ยกเว้นบ้านเนินจำปา จังหวัดจันทบุรีที่ได้รับผลกระทบโดยตรงต่อเขตทับซ้อนของการประกาศเป็นพื้นที่หวงห้าม และคุ้มครองจากภาครัฐ ในช่วง 1 และ 2 แต่ก็เพียงพื้นที่ดินทำกินของชาวบ้านของแต่ละชุมชนเป็นเพียงบางส่วนเท่านั้น แต่ทว่าชุมชนที่อยู่นอกเขต ก็ได้รับผลกระทบบ้างในเรื่องการไม่สามารถเข้าไปหาของป่า ล่าสัตว์ในพื้นที่ได้

ดังนั้นปัญหาความขัดแย้งระหว่างชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากรัฐในการต่อรองเพื่อการเข้าถึง หรือใช้ประโยชน์ทรัพยากรในพื้นที่หวงห้าม และคุ้มครองสำหรับช่วงที่ 2 นี้ ก็ไม่มีความแตกต่างกันกับช่วงที่ 1 แต่ประการใด เพียงแต่ว่าในช่วงนี้ ภาครัฐได้ให้ความสำคัญกับการกำหนด และแบ่งเขตป่า แต่ชาวบ้านก็ยังไม่ยอมรับเช่นเดิม และยังคงคัดค้านหากระบวนการต่อรอง ด้วยการใช้ ภูมิปัญญาความรู้เกี่ยวกับป่าไม้เพื่ออ้างสิทธิการถือครอง และการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่มาก่อนที่ทาง ภาครัฐจะเข้ามาประกาศเป็นเขตหวงห้ามและคุ้มครอง ยิ่งกว่านั้นยังรณรงค์ให้สมาชิกในชุมชน เร่ง เปิดและขยายพื้นที่ทำเกษตรกรรมอย่างกว้างขวาง และทั่วถึง เพื่อป้องกันการอ้างสิทธิการขอคืน พื้นที่ป่าจากรัฐ ขณะเดียวกันรัฐก็อ้างสิทธิในการเข้ามาจัดการเกี่ยวกับพื้นที่ทำกิน และที่อยู่อาศัย ของชาวบ้านด้วย

ช่วงที่ 3 อีก 15 ปีต่อมาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2535 - ปัจจุบัน) เป็นที่น่าสนใจที่ช่วงนี้ ทั้ง 4 ชุมชนในพื้นที่ศึกษาไม่ได้รับผลกระทบเพิ่มมากขึ้นจากทั้ง 2 ช่วงที่ผ่านมาทั้งนี้เพราะ ชุมชนยอมรับ และทำกิจกรรมตามชั้นคุณภาพลุ่มน้ำมาตั้งแต่เดิม และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าก็ไม่ได้ซ้อนทับพื้นที่ ทำกิน และที่อยู่อาศัยของชุมชนพื้นที่ศึกษาทั้งหมดเช่นเดียวกัน แต่เฉพาะ 2 ชุมชนในจังหวัดระยอง จะได้รับผลกระทบจากการที่เคยเข้าไปใช้ประโยชน์เก็บหาของป่าในพื้นที่มาก่อน ยิ่งไปกว่านั้น ในช่วงที่ 3 นี้ชุมชนบ้านเขาพังก็ยังประสบกับปัญหาความเดือดร้อน เพิ่มเข้ามาอีกจากการที่มีโจลง ช้าง เขียบย่ำทำลาย ถัดกิน พืชผลทางการเกษตร

ผลกระทบในภาพรวมของ 4 ชุมชนในช่วงที่ 3 คือ สมาชิกชุมชนไม่สามารถที่จะเข้าถึง หรือใช้ประโยชน์ในพื้นที่ได้ โดยเฉพาะการบุกเบิกที่ดินทำกิน การเก็บหาของป่า ล่าสัตว์ป่า ในช่วง เดียวกันนี้มีองค์กรเอกชนระดับท้องถิ่นได้พยายามเข้ามามีบทบาทเป็นตัวกลางประสานความ ร่วมมือระหว่างชุมชนกับรัฐในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ศึกษา แต่เป็นที่น่า เสียดายที่งานไม่ประสบความสำเร็จในระยะเวลาสั้นๆ เพียง 2 ปีแรกเท่านั้น หลังจากนั้นชาวบ้านก็ เลิกให้ความร่วมมือเนื่องจากพบว่าผลงานไม่ตรงไปตามที่ชาวบ้านคาดหวัง และทางภาครัฐเองก็ มีความเห็นว่า งานการอนุรักษ์ที่ร่วมกัน 3 ฝ่ายนี้ทางชุมชนก็ไม่ได้เอาใจใส่รับผิดชอบอย่างเต็มที่ ซึ่ง ก็ส่งผลให้ทางองค์กรเอกชนก็ไม่สามารถดำเนินการต่อไป และภาครัฐก็หมดความสนใจในที่สุด

นอกจากนี้ผู้เขียนยังมีความคิดเห็นว่าทางชุมชนเห็นประโยชน์ที่จะได้รับจากการให้ ความร่วมมือ ในการเป็นชุมชนอนุรักษ์ และทางองค์กรเอกชนเอง ก็จะได้ประโยชน์จากความ ร่วมมือจากทุนสนับสนุนการดำเนินงาน ส่วนชุมชนที่ภาครัฐเพิ่งเล็ง หรือจับตามองมากที่สุดก็คือ ชุมชนที่มีทำเลที่ตั้งอยู่ใกล้กับแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ประกอบกับมีการทำร้าย

สัตว์ป่าบริเวณนี้ และมีการลักลอบเก็บหาของป่า รวมทั้งเป็นชุมชนที่ไม่ร่วมมือกับองค์กรเอกชนในด้านการอนุรักษ์

6.1.3 ศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชนในการต่อรอง

สำหรับศักยภาพของชุมชนในพื้นที่ศึกษา ทั้ง 4 แห่ง พบว่ามีลักษณะที่มีศักยภาพในการต่อรองเพื่อการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ คือ 1) ชุมชนมีอุดมการณ์ร่วม 2) มีการบริหารจัดการทรัพยากร 3) มีการระดมทุน และ 4) มีผู้นำชาวบ้านที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะชุมชนบ้านน้ำกร่อยในจังหวัดระยองที่พบว่าชุมชนมีศักยภาพครบทั้ง 4 ประการ ส่วนอีกสามชุมชนจะมีศักยภาพเฉพาะบางด้านคือ ชุมชนบ้านน้ำกร่อยมีศักยภาพในการต่อรองในการเข้าถึงทรัพยากรในด้านการมีอุดมการณ์ร่วม การบริหารจัดการ การระดมทุน และการมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง รองลงมาคือชุมชนบ้านเนินจำปามีศักยภาพในด้าน การมีอุดมการณ์ร่วม การบริหาร จัดการ การริเริ่มโครงการ และการมีผู้นำที่เข้มแข็ง และชุมชนบ้านพวานั้นมีอุดมการณ์ร่วม การบริหารจัดการ และการริเริ่มโครงการ การระดมทุน แต่ขาดผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง และชุมชนที่มีศักยภาพในการต่อรองน้อยที่สุดก็คือชุมชนบ้านเขาพัง ซึ่งมีจุดด้อยทางด้านอำนาจในการต่อรองทางการเมือง

ส่วนข้อจำกัดของชุมชนในพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 ชุมชนสำหรับการต่อรองและการเข้าถึงเพื่อใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติมากที่สุดก็คือ ข้อจำกัดในด้านกฎหมาย และผู้ควบคุม ผู้ใช้กฎหมายยังมีความอ่อนแอ ซึ่งทำให้อำนาจทางการเงินเข้ามามีอิทธิพล และมีบทบาทสำคัญ ถัดมากก็คือ ข้อจำกัดด้านผู้มีอิทธิพลซึ่งทำให้กฎหมายเกิดความไม่ศักดิ์สิทธิ์ เกิดเป็นระบบอุปถัมภ์ที่ต้องมีการตอบแทน เกิดการแบ่งกลุ่มชนชั้นในการจัดสรรและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างไม่เป็นธรรม ส่งผลทำให้ทรัพยากรเสื่อมโทรมหรือหกร้าง จึงเกิดแนวคิดการแยกคนออกจากป่า การประกาศพื้นที่อนุรักษ์ และการแบ่งเขตการใช้พื้นที่เป็นสำคัญ

6.1.4 ประเด็น วิธีการ และกระบวนการต่อรอง

ประเด็นที่ทำให้เกิดการต่อรองเพื่อการเข้าถึง และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ศึกษาตามลำดับคือ กรรมสิทธิ์ในที่ดิน การเก็บหาของป่า การล่าสัตว์ ทรัพยากรน้ำ ประเด็นกรรมสิทธิ์ในที่ดิน จัดเป็นปัญหาที่ชาวบ้านหรือสมาชิกชุมชนทั้ง 4 แห่งให้ความสำคัญเป็นลำดับแรก เพราะทุกคนย่อมต้องการสิทธิการครอบครองพื้นที่ทำกินของตน เพราะจะทำให้เกิดความมั่นใจ ในการที่จะลงทุน หรือเพิ่มทุน พัฒนา ตลอดจนขยายกิจกรรมการใช้ประโยชน์พื้นที่ หรือผลิตทางการเกษตรที่เป็นอาชีพหลัก トラบไคที่ชาวบ้านยังไม่ได้สิทธิครอบครองที่ดินตามกฎหมาย

ก็ไม่แน่ใจว่าจะสามารถตั้งถิ่นฐานทำมาหากินอยู่ในพื้นที่ที่รัฐได้ประกาศเป็นเขตหวงห้าม และ
 คุ่มครองได้อีกนานเท่าใด และยังไม่สามารถจะเลือกพืชปลูกได้ตามต้องการได้ รวมทั้งการปลูกพืช
 ประเภทไม้ผลหรือไม้ยืนต้นอื่นๆ ที่รัฐสามารถอ้างสิทธิว่าเป็นที่ป่าที่รัฐมาจัดการและหา
 ผลประโยชน์ได้โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้คือ

ประเด็นปัญหาการเก็บหาของป่า ก็เป็นปัญหาที่มีความสำคัญอันดับต้นๆ ของ ชาวบ้าน
 ทั้ง 4 ชุมชน เพราะหลังจากที่รัฐได้ประกาศเขตหวงห้ามและคุ้มครองในพื้นที่ ต่างก็ทำให้ชาวบ้าน
 ได้รับความเดือดร้อน และเกิดการสูญเสียเป็นอย่างมาก ในหลากหลายประเด็นที่เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิม
 โดยเฉพาะการเก็บหาของป่าต่างๆ คือ พืชเศรษฐกิจที่เป็นรายได้เสริมของครอบครัว พืชอาหารที่มี
 คุณค่าทางโภชนาการ พืชสมุนไพรที่เป็นยารักษาโรค และพืชที่ใช้ตกแต่งในงานด้านภูมิทัศน์
 เป็นต้น

ประเด็นการล่าสัตว์ ในพื้นที่ประกาศเป็นเขตหวงห้ามและคุ้มครองของรัฐก็เป็นอีก
 ปัญหาหนึ่งที่กระทบต่อวิถีชีวิตเพราะทำให้เกิดการสูญเสียรายได้อีกทางหนึ่ง จากการล่าสัตว์เป็น
 อาชีพเสริม สูญเสียอาหารจากเนื้อสัตว์ ส่วนทางภาครัฐเองก็มีมุมมองว่า การประกาศปิดป่าสามารถ
 ช่วยลดปัญหาการล่า ทำลายชีวิตสัตว์ป่า รวมทั้งการบุกรุกป่าของชาวบ้านลดน้อยลง หรือหมดไป
 ในที่สุด และการหยุดยั้งปัญหาการล่าสัตว์ป่า ที่ส่งผลโดยตรงต่อการรักษาระบบนิเวศป่า

ประเด็นทรัพยากรน้ำ ที่จริงแล้วก็ปัญหาโดยตรงต่ออาชีพหลักทางการเกษตรของ
 ชุมชนทั้ง 4 ในพื้นที่ศึกษา เพราะเมื่อรัฐมีการประกาศพื้นที่เป็นเขตหวงห้าม และคุ้มครองทำให้
 ชาวบ้านที่ยังประกอบอาชีพทำการเกษตรอยู่ตามเดิม ต้องเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนน้ำตลอด
 ช่วง 6 เดือนในฤดูแล้งโดยเฉพาะ การทำสวนไม้ผล ส่วนภาครัฐมีมุมมองในทางตรงกันข้าม ที่เห็น
 ว่าชาวบ้านคือผู้บุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำ ในอดีตจนเป็นที่มาของปัญหาก็แล้งในปัจจุบัน

วิธีการต่อรอง ตามกรอบคิดทั้ง 5 ด้านพบว่าชาวบ้านได้เสนอวิธีการต่อรอง เพื่อการ
 เข้าถึง และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ 4 วิธี ตามลำดับตามความสำคัญ คือ วิธีการใช้ตัวแทน
 เจริญทางการเมืองในระดับท้องถิ่น การสร้างสัญลักษณ์ควบคุม และการกำหนดขอบเขต การใช้
 ประโยชน์จากเรื่องของวัฒนธรรมชุมชนสร้างภาพลักษณ์ และวิธีการใช้อิทธิพลของนายทุนคือ

(1) การใช้การเจริญทางการเมืองในระดับท้องถิ่นปัญหามักมีข้อยุติ แต่ไม่บรรลุถึง
 จุดประสงค์ที่ชาวบ้านต้องการอย่างแท้จริง แต่ถ้าเป็นชาวบ้านที่เป็นแกนนำเป็นผู้เจรจาต่อรองเรื่อง
 มักเจ็บหาย แกนนำในหมู่บ้านเกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตของตนเอง และครอบครัว หรือถูก
 กล่าวหาว่าเป็นผู้ที่มีอิทธิพลจาก ฝ่ายที่เสียผลประโยชน์

(2) วิธีการใช้สร้างสัญลักษณ์ทางพื้นที่เพื่อควบคุม และกำหนดขอบเขตคุ้มครอง และหวงห้ามของรัฐ คือการใช้แผนที่กำหนดเขต หรือแบ่งการใช้พื้นที่ ให้มีความชัดเจนเชิงกฎหมาย นอกจากนี้การกำหนดเขตเชิงธรรมชาติ และการใช้เรื่องของข้างมาเป็นสัญลักษณ์ในการต่อรอง

(3) มีการใช้เรื่องของวัฒนธรรมสร้างภาพลักษณ์ในการฟื้นฟูป่านอกเขตหวงห้าม และคุ้มครอง และการใช้ขนบธรรมเนียม ประเพณี เช่น การทอดผ้าป่ามาระดมทุน และรวบรวมพรรณไม้เพื่อจัดทำโครงการเกี่ยวกับเรื่องของการอนุรักษ์ ทำให้ภาพลักษณ์ของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป จากผู้ทำลายป่ากลายเป็นผู้อนุรักษ์ป่าแทน จากการสังเกตของผู้ศึกษาพบว่าโครงการที่จัดทำต้องเป็นโครงการที่เป็นสาธารณะ ไม่มีผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียโครงการจึงจะประสบความสำเร็จ

(4) วิธีการใช้ระบบอุปถัมภ์จากผู้มีอิทธิพลหรือนายทุนก็คือ ชนชั้นกลางที่มีการใช้อำนาจทางการเงิน ตำแหน่งหน้าที่ และเครือข่ายทางสังคม สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้ง่ายและมาก ปัจจุบันนายทุนถูกลดความสำคัญลง ถ้าไม่ได้มีอำนาจทางการเมืองร่วมด้วย

กระบวนการต่อรองการเข้าถึง และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่พบจากผลการศึกษาดำเนินการรอบแนวคิดทั้ง 5 ที่เกี่ยวข้องสรุปได้ 3 กระบวนการคือ กระบวนการค้นหาหลักฐานมายืนยัน การอยู่อาศัยมาก่อนพื้นที่หวงห้ามคุ้มครองและอนุรักษ์ ด้วยการใช้ความรู้ทางวิชาการด้านป่าไม้ กระบวนการรณรงค์ให้ทุกชุมชนใช้พื้นที่ทำการเกษตรอย่างทั่วถึงเพื่อป้องกันการอ้างสิทธิพื้นที่ป่าของรัฐคืนจากชุมชน และกระบวนการร่วมกิจกรรมกับภาครัฐ และองค์กรเอกชนด้านการอนุรักษ์ เพื่อสร้างภาพลักษณ์ให้กลายเป็นชุมชนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ในปัจจุบันกระบวนการต่อรองได้ลี้ลับไปในบางชุมชนแล้วด้วยปัญหาวิกฤติด้านกฎหมายการอนุรักษ์ที่ซ้อนทับกันอยู่ในพื้นที่นั้นๆ จนหากระบวนการต่อรองได้ยาก ดังนั้นสมาชิกชุมชนที่หาทางออกได้ จึงลี้ลับการใช้ประโยชน์จากป่าในชุมชน แต่ได้เปลี่ยนไปเลือกอาชีพนอกการเกษตร เช่นการเข้าไปเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรม ธุรกิจด้านการบริการ การท่องเที่ยวที่มีรายได้และมีสถานะทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า

6.2 ข้อเสนอแนะ

(1) ชาวบ้านจำเป็นต้องลดความเห็นแก่ตัว และให้การเคารพในกฎ กติกา ที่สร้าง และตกลงร่วมกัน ระหว่างรัฐในเรื่องของการใช้ประโยชน์จากป่า เพราะมิฉะนั้นจะมีส่วนสำคัญในการทำลายความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติที่ต้องอนุรักษ์ให้รุ่นลูกรุ่นหลานต่อไป

(2) การส่งเสริมให้พระสงฆ์ควรเข้ามามีบทบาทมากยิ่งขึ้นเกี่ยวกับงานด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

(3) นักการเมืองท้องถิ่น รวมทั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในพื้นที่ เข้ามามีบทบาทในฐานะเป็นตัวแทนให้กับชาวบ้าน หรือชุมชนในการแก้ไขปัญหา และช่วยเหลือพัฒนาชุมชนในทุกด้านที่เกี่ยวกับการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ควรรู้ให้ความสำคัญกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน เป็นสำคัญ ไม่ใช่มุ่งแต่จะหาประโยชน์ให้พวกพ้อง

(4) รัฐจำเป็นต้องให้ความสำคัญในการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ในกระบวนการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ป่าอนุรักษ์

(5) ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องที่รวมทั้งภาครัฐ องค์กรเอกชนไม่ควรละเมิดในสิทธิการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชุมชนของชาวบ้าน

(6) เจ้าหน้าที่รัฐจำเป็นต้องสร้างศรัทธา และความเข้าใจ ไว้วางใจให้เกิดแก่ชาวบ้าน และชุมชนในการปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบ

(7) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องเร่งส่งเสริมและรณรงค์ด้านการประชาสัมพันธ์ ในงานด้านการอนุรักษ์ให้ทั่วถึงอย่างทันการณ์แก่ทุกคนและทุกชุมชน

(8) การจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรต้องมุ่งประโยชน์ของสาธารณะเป็นสำคัญ ไม่ใช่เพื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง โดยเฉพาะนายทุน ผู้มีอิทธิพลหรือนักการเมือง

(9) รัฐควรให้ความสำคัญกับการมีหน่วยสัตวแพทย์ในพื้นที่เขตหวงห้ามคุ้มครอง และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หรือพื้นที่ใกล้เคียงที่สามารถให้บริการได้ทันการณ์ เมื่อสัตว์ป่าได้รับบาดเจ็บ หรือถูกทำร้ายจากการล่าหรืออุบัติเหตุ